

Kranjska čebela

Uvod

Kranjska sivka (lat. *Apis mellifera carnica*), je avtohtona podvrsta medonosnih čebel, ki je razširjena na območju Slovenije in tudi drugod. Svoje ime je dobila po značilnih sivih dlačicah, s katerimi je poraščen njen zadek. Glas o naprednem čebelarstvu na Kranjskem je v svet ponesel Anton Janša (1734-1773), ki velja danes za najpomembnejšega slovenskega čebelarja v naši zgodovini. Leta 1857 je čebelar Philip Rotschütz v Bienen-Zeitung napisal članek "Aus Unterkrain," v katerem je kot prvi svetu predstavil kranjsko čebelo (nem. Krainer Biene). Zapisal je: »obstaja pa ena pridna in utrjena čebela, taka je kranjska." Eden prvih veletrgovcev s kranjsko čebelo je bil njegov sin Emil Revenegg Rotschütz (1836-1909), ki je ponesel glas o kranjski čebeli v svet – v gradu Podsmreka pri Višnji gori je postavil obrat za izdelavo čebelarске opreme in trgovino s čebelami. "August Pollmann (1813-1898) je leta 1875 v knjigi Die Honigbiene und Ihre Zucht (Medonosna čebela in njeno gojenje) prvi svetu predstavil kranjsko čebelo kot samostojno podvrsto in ji dal znanstveno ime *Apis mellifera carnica*."¹ Mednarodno slavo je kranjska čebela doživela z veletrgovci s čebelami v 2. polovici 19. in na začetku 20. stoletja – med njimi velja omeniti še Mihaela Ambrožiča (1846-1904) in Jana Strgarja (1881-1955). Selekcija kranjske čebele, kot jo poznamo danes, je bila vzpostavljena leta 1984 na Kmetijskem inštitutu Slovenije. V zadnjem obdobju za selekcijo in nadaljnjo ohranitev kranjske čebele skrbijo čebelarji in vzrejevalci matic, ki le te vzrejajo v skladu z Rejskim programom, ki ga od leta 2005 izvajata Čebelarska zveza Slovenije in Kmetijski inštitut Slovenije. Čebelarska zveza Slovenije je leta 2012 organizirala tudi mednarodni simpozij o kranjski čebeli.

1

Katera čebela je človeku najbolj prijazna?

Kranjska čebela je podvrsta medonosne čebele (lat. *Apis mellifera carnica*). Poleg Slovenije je razširjena tudi v spodnji Avstriji, na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, Makedoniji, na

¹ Janez Gregori, Kranjska čebela (*Apis mellifera carnica*): vidiki njene sedanje ogroženosti v Sloveniji, Acta entomologica slovenica, I. 17, št. 2, 2009, str. 138.; Resolucija o zaščiti kranjske čebele <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO98> (2. 6. 2019), str. 4.

Madžarskem, v Romuniji in Bolgariji, danes pa čebelarijo z njo tudi drugod po svetu. “Njeno avtohtono območje je bistveno širše od Slovenije, saj ima svoje zaledje še v večjem delu zahodnega Balkana in deloma v srednji Evropi vzhodno od Alp do vrhov Karpatov. Na tako velikem območju so se oblikovali tudi posebej prilagojeni ekotipi v celoviti populaciji podvrste kranjska čebela, od alpskega in dinarskega do sredozemskega na eni strani ter celinskega panonskega na drugi strani.”² Za kranjsko čebelo so značilne rjavkastosive dlačice na oprsju, po katerih je dobila ime “ sivka,” in rjavi zadkovi obročki. Njena temeljna lastnost je mirnost, zaradi česar je pri čebelarjih zelo priljubljena. Kranjska čebela redko piči, ko čebelar dela v panju običajno mirno sedi na satu, zanjo pa je značilno tudi, da se ne vletava v sosednje panje. “Poleg tega pa se odlikuje še po delavnosti, dolgoživosti, izkoriščanju paše, dobremu prezimovanju in navsezadnje po skromni porabi zimskih zalog.” Nagnjena je k rojenju, zelo dobro se orientira v prostoru in je zelo večča pri gradnji satja v panju, zanjo pa je značilen tudi bliskovit spomladanski razvoj in velik donos medu.³ Matica ima trdno oprsje, svetlo do kostanjevo rjav dolg in zašiljen zadek. Troti pa so temni, njihov zadek je skorajda črn.⁴ Danes je v Sloveniji dovoljeno čebelarjem čebelariti zgolj z avtohtono kranjsko čebelo.

2

Zakaj čebelarji vzrejajo matice?

Kaj se bo izleglo iz jajčeca – ali bo to čebela delavka ali matica, je odvisno od prehrane. Matica se hrani izključno z matičnim mlečkom, medtem ko čebela delavka tudi s cvetnim prahom in medom. Matica se razvije v matičniku. Ličinka, ki se razvije iz oplojenega jajčeca, plava v matičnem mlečku. Vzrejevalec presaja mlade ličinke, stare do 12 ur, predvidene za cepljenje v matičnike. Matičnike čebelar po 4 dnevih, ko dosežejo polno velikost, dodatno zaščiti. Ličinka v matičniku se zaprede v svitek. Matica se izleže 16. dan po izleženem jajčecu. Matica, potem ko se izleže, uniči svoje tekmice v ostalih matičnikih, pri tem pa se značilno oglašča – poje. Steno matičnika pregrize in še neizleglo matico piči. Če se je njena tekmica že izlegla, se z njo spopade

² Resolucija o zaščiti kranjske čebele <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO98> (2. 6. 2019), str. 4.

³ Jože Babnik, Od čebele do medu, Kmečki glas, Ljubljana 1998, str. 23.

⁴ Ivan Esenko, Svet čebel: o čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018, str. 44.; Veroljub Umeljčič, Čebelarstvo za začetnike in strokovnjake, samozaložba, Kamnik 2012; str. 24-25. www.kranjska-cebela.si (2. 6. 2019)

do smrti ene izmed njiju. Na koncu vedno v panju ostane le ena sama matica. Po 5. do 7. dneh je matica zrela za oprашitev trotov. Izleti iz panja na svatbeni polet t. i. praho in se pari z več troti (običajno s 12). Po dveh dneh od oploditve začne zalegati jajčeca v panju. Čebelarji vzrejajo matice za potrebe menjave matic v panju (staro matico, ki npr. slabše zalega jajčeca, zamenjajo z novo) oz. za zasnovo nove čebelje družine v skladu z dobro čebelarско prakso, s selekcijo glede na željene lastnosti, ki so pri kranjski čebeli mirnost, trdoživost, manjša rojivost, marljivost in z njo povezan donos medu. Čebelar pa se lahko odloči tudi, da kupi preverjeno kakovostno že oprášeno matico iz registriranega vzrejališča. Rejci kranjske čebele, ki jih je v Sloveniji približno 30, na leto vzredijo približno 40.000 matic – prodajo jih v Sloveniji in tujini. Čebelarji matice označujejo z barvnimi ploščicami, vzrejevalci pa jih pošiljajo po pošti v transportnih matičnicah, navadno v spremstvu osmih, s hrano opremljenih čebel kamorkoli na svetu.⁵

Zaključek

3

Kranjska čebela je avtohtona podvrsta čebel na območju Slovenije, avtohtona pa je tudi na Hrvaškem, delu Avstrije, Srbiji, na Madžarskem, v Romuniji in Bolgariji. Kranjska čebela ima temne zadkove obročke, poraščena je z značilnimi sivimi dlačicami, zato je bila poimenovana tudi kranjska sivka. Kranjska čebela je varčna pri porabi zimskih zalog, zanjo je značilna poudarjena nagnjenost k rojenju, zelo je odzivna na pašne razmere (izleta zgodaj, že pri spomladanskih pašah), zelo dobro se orientira v prostoru, odlikuje se tudi v gradnji satja, ima poudarjen čistilni nagon, zaslovela pa je predvsem po svoji krotkosti in mirnosti, zato je med čebelarji zelo priljubljena. Pomori čebeljih družin zaradi uporabe fitofarmaceutskih sredstev v kmetijstvu in različne bolezni, kot je varoza, desetkajo lokalne populacije kranjske čebele in siromašijo njen genski material. Leta 2014 je bila sprejeta Resolucija o zaščiti kranjske čebele, potrebno pa bi bilo sprejeti tudi dodatna zakonska določila za uspešnejšo zaščito avtohtone populacije kranjske čebele.

⁵ Jože Babnik, Od čebele do medu, Kmečki glas, Ljubljana 1998, str. 347-374.

Zanimivosti...

- August Pollman je leta 1879 svetu predstavil kranjsko čebelo, lat. *Apis mellifera carnica*.
- Kranjska čebela je doživela svetovno slavo z razmahom trgovine s čebelami v 2. polovici 19. in na začetku 20. stoletja.
- V Sloveniji deluje 30 registriranih vzrejevalcev matic, ki letno zredijo 40.000 matic.
- Dobra matica je nujno potrebna za uspešno čebelarjenje.
- Paritev matice s troti se imenuje tudi praha.
- Troti spolno dozori v starosti 10 do 12 dni.
- Kranjska čebela je priljubljena med čebelarji zaradi svoje mirnosti in delavnosti.
- Kranjska čebela je zaradi značilnih sivih dlačic, ki ji prekrivajo telo, poimenovana tudi sivka.
- Leta 2012 je Čebelarska zveza Slovenije organizirala mednarodni simpozij o kranjski čebeli.
- Leta 2014 je bila sprejeta Resolucija o zaščiti kranjske čebele.
-

4

Viri in literatura:

Andrej Šalehar, Kranjska čebela in čebelarji družine Rotschütz, Zavod prijetno domače, Ivančna Gorica 2018.

Ivan Esenko, Svet čebel: o čebelah in čebelarstvu v Sloveniji, Družina, Ljubljana 2018.

Janez Gregori, Kranjska čebela: njena avtohtonost in ogroženost, Slovenski čebelar I. 111, št. 11, 2009, str. 350-351.

Janez Gregori, Kranjska čebela (*Apis mellifera carnica*): vidiki njene sedanje ogroženosti v Sloveniji, Acta entomologica slovenica, I. 17, št. 2, 2009, str. 137-144.

Janez Gregori, Obnova čebeljega fonda in kranjska čebela, Slovenski čebelar, I. 106, št. 10, str. 279-280.

Janez Gregori, Zavzemanje za biotsko raznovrstnost in kranjska čebela, Slovenski čebelar, I. CIX,

št. 9

(september 2009), str. 254-255.

Jože Babnik, Od čebele do medu, Kmečki glas, Ljubljana 1998.

Peter Kozmus, Kranjska čebela in njena "čistost", Slovenski čebelar, l. 112, št. 1, str. 6-7.

Rejski program za kranjsko čebelo, Čebelarstva zveza Slovenije, Kmetijski inštitut Slovenije, Lukovica 2005.

Resolucija o zaščiti kranjske čebele <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO98>
(2. 6. 2019)

Veroljub Umeljčič, Čebelarstvo za začetnike in strokovnjake, samozaložba, Kamnik 2012.

www.kranjska-cebela.si (2. 6. 2019)

Marija Stanonik, O čebeli kot žlahtni spremljevalki slovenske kulture
<http://www.sazu.si/events/58b007aba95da4ca352b4bca> (2. 6. 2019)